

Ritecz György

Az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció felfutásának és megszűnésének okai

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3-4.66

Az irreguláris migráció tömegessé válásában, hirtelen felfutásában, majd lecsökkenésében és hirtelen megszűntében egyaránt több tényező, egymással kölcsönhatásban lévő összetevő együttes hatása játszott közre. Ezek közül csak néhányat emeltünk ki, mint az ISIS, létrejötte és az ellene folyó harc, a Közel-Keleti hatalmi viszonyok változásai, illetve az Európai Unió és tagállamai által tett intézkedések, valamint az idegenekhez való hozzáállás megváltozása, a tömegek (vándorok és „öshonosok” egyaránt) tájékozódása, tájékoztatása. Ez utóbbit érintően az internet és a közösségi hálózatok adta lehetőségek járultak hozzá ahhoz, hogy ilyen robbanásszerű legyen Európát érintően az irreguláris migráció és annak elültét is ez befolyásolta.

Az irreguláris migráció, a „migránsok” 2015 óta közbeszéd tárgya, sőt még napjainkban, 2018 nyarán is a média és a politika egyik meghatározó témája. Pedig gyakorlatilag több mint két éve vége a migrációs hullámnak.

A Magyar Honvédség állományának jelentős része foglalkozott az elmúlt három évben az irreguláris migráció kezelésével, így talán célszerű, ha végiggondoljuk mi is volt a háttérben, milyen tényezők folytán alakult ki az illegális migráció hirtelen felfutása és ugyanolyan gyors lecsillapódása.

A tömegessé vált migráció valószínűsíthető okai

A tudományos megközelítésben a migrációt a pull–push (vonzó–taszító) tényezők határozzák meg. Mint tudjuk, minden tettünket – s így van ez a menekülőkkel is – számtalan tényező befolyásolja. De melyek lehettek azok, amelyek azt eredményezték, hogy éppen akkor, annyian, ilyen módon és ilyen útvonalon induljanak el Nyugat-Európába? A nagy migrációs hullám is egyénekből áll, akik egyéni döntéseiket az éppen rendelkezésükre álló információk birtokában hozták meg. Így a jelen felsorolás nem tekinthető prioritási vagy erősségi sorrendnek, mert ez egyénenként (akár

jelentősen) eltérhet, és az is valószínű, hogy egy-egy döntésben több tényező is közrejátszott. A valószínűsíthető okok:

- *A biztonság hiánya* talán a legerősebb taszító tényező. Ez viszont nem kis részben a fejlett Nyugatnak köszönhető. Ugyanis a NATO-erők szállták meg Afganisztánt és Irakot, majd egy évtized után „működésképtelen” országokat hagytak magukra, ahol óhatatlanul eluralkodott a káosz és a terror. Idetartozik az is, hogy az „arab tavaszt” követően, amikor az ellenzéknek nem sikerült elmozdítania Asszad, szír elnököt, akkor a Nyugat (szövetségeseivel együtt)¹ támogatta az ellenzék fegyveres ellenállását. Sőt, az Iszlám Állam (ISIS) létrejöttének is ez volt a magja. Így Szíriában és Irakban teret hódított az ISIS és a terror. Az ISIS-nek egyre több helyi terror-szervezet fogadott hűséget, így ezen országokban (például Nigéria, Szomália, Afganisztán, Jemen, Líbia) a kézzelfogható terroron túl a további atrocitások növekedésétől tartva egyre többen gondolták úgy, hogy saját és családjuk életének megóvása érdekében külföldre kell menekülniük.
- Részben talán ennek részeként tekinthető, hogy a férfiak jelentős hányada nem szeretne a rokonai, ismerősei gyilkosává válni, egy általa értelmetlennek tartott vérontásban részt venni, ezért a kormány *kényszersorozása* és a terrrorszervezetek általi *erőszakos rekrutálás* elől inkább elmenekül az országból. Ahogy történt ez a határon túli magyarok esetében is, például Délvidéken, a délszláv háborúk idején, illetve az elmúlt időszakban Kárpátalján.
- Ezekkel szinte párhuzamosan jelentkezett a *biztonságos hely húzó tényezője* (pullfaktor), amely nem más, mint Európa. Ezen belül is elsősorban Nyugat-Európa, tekintettel arra, hogy itt már több mint fél évszázada nem volt háború, polgárháború. Itt elismerik (és tiszteletben tartják) az alapvető emberi jogokat. A menekülőket természetesen nem az érdekli, hogy milyen nemzetközi szerződést írtak alá egyes országok, de ha azt tudják (márpedig tudják, mert az internetről ma minden meg tudható), hogy nem kell mindennap attól félniük, hogy rájuk lönek, hogy lebombázzák a házukat, hogy a gyerekeket elrabolják az utcáról, illetve van mit enni, lehet dolgozni és azzal pénzt keresni, ez már nekik éppen elég.
- Az útvonal kiválasztásának egyik meghatározó tényezője lehetett a lényegében *közvetlen szárazföldi összeköttetés*, amely évszázadok óta migrációs útvonalként használatos. Így az illegális migrációs csatornákon keresztül, akár tömegközlekedési eszközöket is használva, viszonylag gyorsan, nem túl költségesen, és talán viszonylag biztonságosnak nevezhető módon lehet eljutni (igaz, számtalan tranzitállamon keresztül) a célországok valamelyikébe.
- A be nem avatkozás, a *remény elvesztése* lehetett talán egy újabb katalizátor, amely főként a szíriai, már öt éve² tartó polgárháborúból, valamint az ISIS és a további több tucat szélsőséges fegyveres szervezet tevékenységéből, illetve az arra érdemben lépni képtelen fejlett világ tehetetlenségéből ered. Vagyis amikor látták az em-

1 Ismertén Szaúd-Arábia és Katar.

2 Ez olyan hosszú, mint a II. világháború volt, de akkor a front általában néhány hónap alatt átvonult egy-egy terület „fölött”. Még a hírhedt leningrádi blokád és a sztálingrádi csata is „csak” másfél évig tartott. A Szíriában élőknek ennek a többszörösét kellett (például Aleppó) átélniük.

berek, hogy a népiirtások, a napi atrocitások ellenére sem reagál a Nyugat, sokan elveszítették abbéli hitüket, hogy valaha is rendezett állapot fog uralkodni hazájukban. Így azok, akik hazájukon belül próbáltak addig menedéket találni,³ vagy a szomszédos országok valamelyikében várták, hogy rendeződjenek a viszonyok, úgy gondolhatták, hogy már nincs mire várni, el kell indulni. Idetartozónak véljük az irakiak jelentős részét (és nem csak az ISIS miatt), ugyanis már évek óta ott voltak a nyugatiak, és mégsem sikerült normalizálni az ország életét. De idesorolható az afgánok és a pakisztániak egy jelentős csoportja is, akik – emlékezve arra, mi történt, amikor a szovjetek kivonultak 1989-ben – nem szerették volna megvárni, hogy mi lesz a NATO-kivonulást követően.

- Nem lehet és nem is szabad letagadni azt sem, hogy húzófényezőként jelentkezett a menekülők számára, hogy *Európa a világ egyik legfejlettebb térsége*.⁴ Itt az emberek döntő többségének van munkahelye, és a kereset is jóval magasabb, mint a származási országokban, valamint a szociális ellátás is sokkal színvonalasabb. Például Svédországban a menedékkérők a szállás és étellemezés mellett állandó pénzügyi támogatást kapnak, ingyenes nyelvtanfolyamon és integrációs kurzusokon vehetnek részt.⁵ Az európai országokban a fejlettségi szint, a külföldiek befogadási készsége, a szociális támogatás mértéke és színvonala igencsak eltérő, ezek ismeretében (is) választják meg a célországukat a menekülők. Bár megjegyzendő, ez nem új dolog, így ez kevésbé lehetett a fő „katalizátor”.
- Az, hogy nagy részük a legális helyett az illegális belépést választotta, talán több dologra is visszavezethető. Egyrészt az EU a schengeni rendszer kiépítésével a legális belépési lehetőségeket jelentős mértékben leszűkítette és megnehezítette, főleg a most származási országokként megjelenő országok vonatkozásában. Másrészt az elmúlt években a lerombolt országokban, a nem működő konzulátusokon még kérni is nehéz lett volna vízumot, nemhogy kapni. Ahogy az úti okmányok beszerzése is nehézségekbe ütközhetett egy nem, vagy nehézkesen működő állami közigazgatási rendszerben. De talán a legnyomósabb érv az lehetett, hogy míg arra, hogy valaki legálisan bejuthasson, hónapokat vagy akár éveket kellett várni, addig a „zöldhatáron”, illegálisan akár 3–4 hét alatt⁶ is el lehetett jutni Irakból vagy Afganisztánból egészen Németországig. Ezt a sikeres, gyors bejutást látva egyre nagyobb tömegek indulhattak el ilyen módon. Ennek kapcsán meg kell említeni a korszerű kommunikációs rendszerek jelentőségét. A menekülő ugyanis okostelefonnal egész útja során tájékozható tudja az otthon maradtakat, de főleg a megérkezés utáni, „kedvező fogadtatásról” szóló beszámoló katalizálja a többieket, megvalósítva gyakorlatilag a következő hullám digitális eszközökkel való kivezetését. *A sikeres bejutások példája mindenképpen inspiráló lehetett.* Talán idetartozik az is, hogy ezen időszakban

3 Ezért is csökkenhetett le a 2014-es 7,6 milliós szintről 2015-re 6,5 millióra a szíriai belső menekülők (IDPs) száma.

4 A globalizált média és a filmek is ezt erősítik.

5 Csuka Gyöngyi – Török Ádám (szerk.): *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai.* MTA, Budapest, 2015. 59.

6 Sőt, 2015 nyarán, őszén voltak olyan periódusok, illetve útvonalak, amikor ehhez néhány nap is elégséges volt.

az embercsempészek árai is visszaestek, vagyis míg korábban 8–10 ezer dollárba került egy illegális út például Iraktól Németországig, addig 2015-ben a menekülők már ennek töredékéből is eljuthattak a célországokba (zömében tömegközlekedési eszközökön).

- Egyfajta húzótevénytényezőként jelentkezhettek az ún. Mare Nostrum akció is 2013 végétől a közép-mediterrán térségben. Ennek lényege az volt, hogy a hatóságok az olasz parti vizek helyett már az afrikai partok közelében igyekeztek elcsípni az embercsempészek hajóit, és a csempészt embereket az EU területére szállították. Hasonló módon szívó hatást fejtett ki 2013 első felében a *magyar idegenrendészeti jogrendben kialakult „vákuum”*, amellyel a koszovóiak éltek is. Az ő sikeres példájuk és a tapasztalataik a koszovóiak újabb hullámát hozta 2014 második felében, ez viszont a távolabbiaknak adhatott inspirációt. Ahogy érdekes módon maga a *határzár* építése (pontosabban annak előkészülete és építése) is egyfajta „hívószóként” jelent meg, ugyanis aki tudott, addig akart átjutni, amíg lehetett, s ezzel is felgyorsult a folyamat.
- *Kadhafi addig „gátként” működő Líbiájának*⁷ összeomlása és gyakorlatilag káoszba, polgárháborúba fordulása húzóerőként jelentkezett, mert innen viszonylag könnyen, kisebb hajókkal is el lehet érni Máltát és Olaszországot. És az embercsempészek ezt a lehetőséget ki is használták.
- A *média* a kommunikálhatóság, „eladhatóság” érdekében leegyszerűsít és sok esetben az összefüggésekből kiragad dolgokat. Így egy-egy esemény, aspektus felnagyítódik, és a közhangulatot ilyen módon is alakítja. Vélhetőleg ez játszódott le a szírek vonatkozásában, s ezt egyfajta *kognitív disszonancián alapuló „bűntudat”* is befolyásolta, amiért a Nyugat máig tehetetlen az évekkel korábban kialakult polgárháború és káosz vonatkozásában. A médiaszereplők versenyhelyezete ezt fokozta, és mintegy öngerjesztő hatásként⁸ válhattak a szírek a közvélekedésben a terror domináns áldozataivá és a menedékre „érdemesült” kiválasztott csoporttá.⁹ A velük kapcsolatban kialakult szimpátia és megértés, a politikai szinten deklarált morális felelősség a gyakorlatban „meghívóként” realizálódott a menekülni szándékozók szemében.
- A *stratégiai gondolkodás hiánya* jellemző a kormányok és az EU, így a Frontex (Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség) esetében is, mivel láthatóan operatív szinten, ad hoc módon igyekeznek a problémát kezelni. Nem átfogó módon, nem a maga komplexitásában vizsgálják a migrációt, hanem csak egyes tevékenységekre, eseményekre reagálnak. Kerítésekről, kiutasításokról döntenek, miközben a folyamatot kellene látni, és egyes fázisainak kezelésére rendszert kiépíteni, illetve a meglévő rendszer (SAS)¹⁰ működtetését biztosítani.¹¹ Ez a gyakorlatban azt eredményezte, hogy a

7 Támogatásért cserébe megakadályozta, hogy rajta keresztül migránsok mehessenek az EU felé, sőt menekülttáborokat is fenntartott, amelyeket egyes EU-tagállamok finanszíroztak.

8 Erre az ISIS lefejezős videóit is igencsak rásegítettek – ez részükről tudatos tevékenységnek tűnt.

9 Miközben a statisztikák alapján az ISIS akcióitól és más terrorcselekményektől például az irakiak még jobban szenvedtek.

10 Lásd Ritecz György – Sallai János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016. Schengen Acquis System fejezetét.

11 Maga a működtetés az egyes taktikai és operatív szintű szervezetek feladata.

külső határ egyes szakaszairól a másokra „terelgettük” a menekülők tömegeit, és más tagállamokra, országokra hárítottuk a problémát, miközben magát a folyamatot nem kezeltük, a kiváltó okokat nem szüntettük meg, nem csökkentettük.

- Talán ha másként nem is, de közvetett formában a *világ gazdasági válság*¹² is befolyásolhatta e migrációs folyamatokat. Ugyanis a válság hatására a likviditás szűke folytán a szegényebb térségekbe még kevesebb befektetés és támogatás jutott, vagyis a meglévő gazdasági, társadalmi konfliktusok még jobban kiéleződhetnek a konfliktustérségekben. Egyes vélemények szerint a Közel-Keleten már egy évtizede tartó szárazság is súlyos károkat okoz. Valószínűleg indirekt módon ezek is hozzájárultak az „arab tavasz” kirobbanásához. Ehhez jött még hozzá, hogy 2014 második felében a kőolaj világpiaci ára a felére/harmadára esett, így az érintett országok bevételei apadtak, ellátórendszereik megrendültek, a gazdag „olajországok”, amelyek jelentős vendégmunkástömegeket¹³ foglalkoztatnak, elbocsátásokra kényszerültek. Ugyancsak a gazdasági válsághoz kapcsolódhat az is, hogy az ENSZ egyes szakmai szervezeteinek költségvetése is jelentős mértékben csökkent, ugyanis azok finanszírozása a tagállamok hozzájárulásából (tagdíjából) történik. A gazdasági problémák következtében a legtöbb tagállam visszafogta támogatásait, így az ENSZ-tagdíjakat is. Ennek következtében például az UNHCR szükségleteinek mindössze 38%-a állt rendelkezésre 2015-ben, de az UNICEF is csak a tervezett összegek 13%-át használhatta fel Közép-Afrikában. Mindez viszont azt eredményezte, hogy az ENSZ menekülttáboraiiban a relatíve normalizált körülmények oly mértékben leromlottak, hogy akinek volt rá lehetősége, folytatta megkezdett „kényszervándorlását”.
- Az olaj szerepet játszott abban is, hogy egyfajta *hatalmi vákuum alakult ki a Közel-Keleten*. Ugyanis korábban az USA nemcsak geopolitikai helyzetéből adódóan fordított nagyobb figyelmet a térségre, hanem azért is, mert bolygónk ismert kőolajkészleteinek jelentős része itt található. De a technikai fejlődés eredményeként napjainkra az Egyesült Államok a palaolajnak és palagáznak köszönhetően szinte önellátóvá vált az energiahordozókból.¹⁴ Ezáltal viszont számára leértékelődött a térség. Ez kiegészült azzal, hogy a belpolitikailag és nemzetközileg is kudarcos és egyre kellemetlenebbé és költségesebbé váló iraki és afganisztáni háborúból igyekezett kihátrálni az Obama-adminisztráció. Az új helyzetben többen is igyekeztek legalább regionális pozícióikat erősíteni. Szaúd-Arábia a szunniták védelmezőjeként kíván fellépni, és ezért is szorgalmazza és finanszírozza az alavita Asszad eltávolítását, valamint ennek szellemében vív háborút a jemeni síita lázadókkal szemben. Éppen ezért került szembe Iránnal, amely a síiták egyfajta bázisországa. Irán pozíciója viszont éppen 2015 nyarán erősödött meg az ún. atomalku következtében. És akkor még nem is beszéltünk a kurd-kérdésről. Tehát amíg ki nem alakult *egyfajta új hatalmi status quo, addig nem várható nyugalom a térségben*, és addig a *toló faktor* is jelen lesz.

12 2008-tól.

13 Nem kis részben a migrációs származási országokból.

14 Ez is hozzájárult a már említett olajáreséshez.

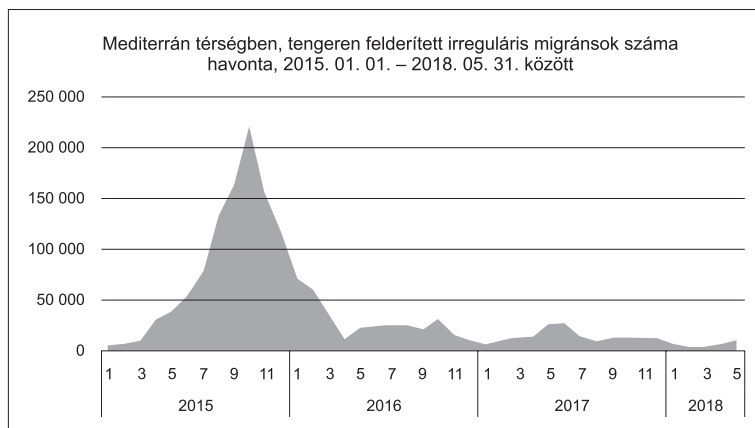
Az adatokból arra lehet következtetni, hogy nem egy cselekmény vagy egy tényező, hanem a fenti *pull-push* faktorok összetett hatása eredményezhette ezt a, talán extrémnek is nevezhető, de semmiképpen nem előzmények nélküli migrációs hullámot. Annyit mindenesetre láthatunk, hogy 21. századi problémákra már nem lehet múlt századi, főként nem 19. századi (nemzetállami szintű, illetve bezárkózó) megoldásokat keresni, hanem azokra a kornak, a körülményeknek megfelelő választ kell adni. A tudományos kutatóknak éppen ehhez kell segítséget nyújtaniuk azzal, hogy rávilágítsanak a jelenségek komplexitására, feltárják a jelenségek okait és megoldási javaslatokat tesznek. De semmi esetre sem hallgathatnak, és nem tűrhetik el az egyoldalú propagandát, a tömegek félrevezetését. A rövid távú politikai gondolkodás, a döntések halogatása, a kompromisszum hiánya, a szakmai figyelmeztetések és javaslatok figyelmen kívül hagyása mind közrejátszott (közrejátszik) abban, hogy ilyen helyzet alakult ki.

A megszűnés okai

Gyakorlatilag több mint két éve már elcsitult az ominózus tömeges irreguláris migrációs hullám. Ezt jól mutatja az UNHCR adatai alapján készített *ábra is.*¹⁵

Megítélésem szerint az adatok alapján nincs mit vitatni azon, hogy az említett migrációs hullámnak vége. Viszont már ideje megvizsgálni azt is, hogy milyen okok, tényezők játszottak, játszanak közre ebben. Annak érdekében, hogy a jövőbeni hasonló szituációkra fel tudjunk készülni és azt kezelni tudjuk, szükséges megismernünk a valódi mozgatórugókat.

Azt láthattuk, hogy magát a hullám kialakulását is több, egymást erősítő tényező idézte elő. Így annak megszűnésében ezek megváltozása, illetve több egymásra is hatással lévő faktor játszhatott közre. A kauzalitás elve alapján sok esetben, ami egyik viszonyban okozatként jelentkezett, az más viszonyban már okként generált újabb

15 Forrás: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (Letöltve: 2018. 06. 10.) Az ábra a szerző műve.

fejleményeket. Mondhatni a klasszikus „pillangóhatás” működését láthattuk. Mi változott meg, mi történt akkor, és mi történt azóta?

- Az UNHCR adatai alapján azt látjuk 2015 októberében volt a csúc és utána meredek esés következett. Mi magyarok egyből rávágthatjuk, hogy igen, szeptemberben és októberben elkészült a „kerítés”¹⁶ (ti. az Ideiglenes Biztonsági Határozat – IBH). Időközben a rendőri erők mellett megjelent a honvédség¹⁷ is a határon, valamint bűncselekménnyé vált az IBH rongálása, vagy azon való átjutás.¹⁸ Ennek részben ellentmond, hogy már 2012-ben a görög–török határon, majd 2013-ban a bolgár–török határszakaszon¹⁹ is épült már „kerítés”. Ahogy az is megkérdőjelezheti az IBH hatékonyságát, hogy 2016-ban (amikor már állt a kerítés és a rendőrség és a honvédség személyi állományának jó része a határőrizettel foglalkozott) a januári felfedések száma egyenletesen növekedett júniusig a négyszeresére. Tagadhatatlan, hogy volt visszatartó és terelő hatása az IBH-nak, de ez, egyedül nem oldhatta meg a problémát. Akkor hát mi?
- A szélesebb körben tájékozottak erre mondhatják, az *EU–török megállapodás*. Ez viszont logikailag azért lehet problémás, mivel 2016. március 18-án²⁰ született, vagyis fél évvel később, mint ahogy elkezdett csökkeni a migrációs nyomás, gyakorlatilag annak a végén.
- Akkor talán az Európai Unió intézkedései? Mint tudjuk (bár nem mindenki emlékszik rá), a 2014-ben, az irreguláris migrációs hullám kezdeti szakaszában is felmerültek már ötletek az EU fórumain. De még 2015 tavaszán is csak arról döntöttek, hogy ősszel majd csúcserőkezletet tartanak a témában. Végül is 2015 szeptemberében született meg az első két olyan dokumentum²¹ mely tényleges intézkedéseket is tervezett az tömeges irreguláris migráció megállítására, kezelésére. Igaz a NATO- és Frontex-hajók már az ősszel megjelentek a görög szigetek és a török tengerpart térségében, de számos intézkedés gyakorlatilag jóval később realizálódott. Az Európai Határ- és Partiórség²² csak egy évvel később²³ jött létre.

16 Kui László: *Technikai lehetőségek a magyar–serb viszonylat határőrizetében. Határrendészeti Tanulmányok*, 14/4., Budapest, 2018. 28–37.

17 Balla József: *A Magyar Honvédség helye és szerepe a határőrizeti rendszerben. Hadtudományi Szemle* 2017/1. Budapest, 2017, 354–364.

18 Varga János: *A helyzettudatosság és a reagáló képesség szerepe a migrációs válság határrendészeti kezelésében*. In: Tálás Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 84–101.

19 Legalábbis egy-egy szakaszon.

20 <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (Letöltve: 2016. 04. 10.)

21 A Tanács (EU) 2015/1601 Határozata (2015. szeptember 22.) a nemzetközi védelem területén Olaszország és Görögország érdekében elfogadott átmeneti intézkedések megállapításáról, illetve az EB közleménye az EP és az ET-nek a menekültügyi válság kezelése: azonnali operatív, költségvetési és jogi intézkedések az európai migrációs stratégia keretében – 12313/15, Brüsszel. 2015. 09. 23.

22 Kvázi a Frontex bruttótitása.

23 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1624 rendelete (2016. szeptember 14.) az Európai Határ- és Partiórségről és az (EU) 2016/399 európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 863/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 2007/2004/EK tanácsi rendelet és a 2005/267/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről.

Az ún. gyorsreagálású erők még ennél is lassabban álltak fel.²⁴ Ahogy a Schengeni határellenőrzési kódex módosítása²⁵ is csak 2016-ban realizálódott, miként bizonyos belső határokon az ellenőrzést is eltérő időpontokban állítottak vissza a tagállamok. Lássuk be, az EASO,²⁶ illetve az ún. hotspot-ok tevékenysége is inkább szimbolikus, mint hatékony. A menedékkérők áthelyezése, az ún. kvóta politikai vitái még mindig tartanak.

- Esetleg gondolhatnánk arra is, hogy egyszerűen elfogytak a menedékre szorulóknak. Ha megnézzük az ENSZ adatait, láthatjuk, hogy a világban a menekülni kényszerülők száma sajnálatos módon folyamatosan emelkedik, így például a 2014-es közel 55 milliós szintről 2017 évvégére 71,4 millióra nőtt a számuk. Igaz, hogy ezek kétharmada a saját országa területén kényszerül menedéket keresni, de az új menedékkérők száma a 2013 előtti egymillió szintről 2015-re emelkedett hárommillióra, és azóta is minden évben ennyien nyújtanak be kérelmet. Ez is eredményezi azt, hogy az UNHCR által nyilvántartott menekültek száma 14 milliós szintről 2017-re már közel 20 millióra emelkedett. Igaz, azt is hozzá kell tenni, hogy 85%-uk a fejlődő államok valamelyikében talál (átmeneti) otthonra. Vagyis a „fejlett Nyugatra”, így az Európai Unió területére csak töredékük jut el. Talán mondhatjuk azt is, hogy igen, elfogytak azok, akiknek volt pénzük, lehetőségük arra, hogy a hón áhított célországok valamelyikébe eljussanak, vagy legalábbis elinduljanak a nemritkán több hónapos, vagy éves útra.
- Az ISIS létrejötte és terjeszkedése, nem is beszélve a médiában való jelenlétéről, egyértelműen jelentős mértékben hozzájárult az irreguláris migráció növekedéséhez és tömegessé válásához. Éppen ezért az ellene való fellépés, majd annak területi visszaszorulása, média szereplésének csökkenése nemcsak, hogy magát a push-faktor megcsappanását hozta, hanem a reményt is felélesztette, hogy egyszer még lehet béke, biztonság a Közel-Keleten, és a hazájukat elhagyók talán rövid időn belül visszatérhetnek. Ami azt is jelenthette, hogy már nem szükséges továbbmenni, csak „még egy kis ideig kell kihúzni” a menekülttáborokban.²⁷
- Mint láttuk a migrációs hullám kiváltó okainál, hogy USA gyakorlatilag kivonult a Közel-Kelet térségből, mely egyfajta biztonsági vákuumot eredményezett. Ez nemcsak az ISIS felívelését hozta, de egyfajta versengést is a térség regionális hatalmi státuszának elnyeréséért. Ebben többek között Törökország egyfajta külön utat kíván járni: annak ellenére, hogy NATO-tag, mégis az euroatlanti érdekektől némileg eltávolodva, a saját pozíciójának erősítése érdekében nemcsak Bassár el-Asszad eltávolításában volt érdekelt, de egyfajta hidat kívánt képezni a síita és

24 A tervezett 3000 ezer fő helyett még 2018 júniusában is csak 1500 áll rendelkezésre.

Forrás: <https://frontex.europa.eu/about-frontex/foreword/> (Letöltve: 2018. 06. 23.)

25 A személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határellenőrzési kódex) létrehozásáról szóló, 2016. március 09-i 399/2016/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet.

26 Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal.

27 Szíriai menekültek száma a környező országokban: Törökország: 3,5 millió; Szaúd-Arábia: 2,4 millió; Libanon: 2,2 millió (ebből 1 millió regisztrált); Jordánia: 1,2 millió (ebből 628 ezer regisztrált); Egyiptom: 500 ezer; Irak: 500 ezer (ebből 230 ezer regisztrált); Szudán: 100 ezer; Egyesült Arab Emírátsok: 240 ezer; Kuvait: 160 ezer; Katar: 54 ezer; Algéria: 50 ezer. (Az UNHCR adatai alapján, 2017 évi állapot.)

szunnita felek között a régióban, ezáltal vezető pozíciót betölteni. Ennek eléréséhez a szíriai ellenzék támogatását is egy eszközként kívánta használni. Ezen támogatás is nagyban hozzájárult az ISIS térhódításához. Egyben folyamatosan lépéseket tett annak érdekében, hogy a térség több országát érintő kurd-kérdés ne válhasson kardinálissá, és az iraki és a szíriai kurdok (pesmergák) nemzetközileg is elismert harca az ISIS ellen ne erősítse meg a törökországi kurdokat. Adott esetben ennek érdekében kész volt együttműködni az orosz erőkkal, vagy akár Asszad csapataival is, sőt bizonyos időszakokban fegyveres erőkkel tartotta vissza a Szíria felől érkező menekülőket. Azóta lényegében a teljes szír határszakaszokon kerítést építettek. Meg kell azért említeni, hogy a térségben a legtöbb (nemcsak szír) nemzetközi menekülő is Törökország területén tartózkodik.

- Iránnak legalább ilyen mértékű hatása volt az eseményekre, sőt az időpontok tekintetében, talán direkter módon is hozzájárulhatott a tömeges irreguláris migráció megszűntéhez. Ugyanis 2015. július 14-én született meg az ún. „atomalku”: annak fejében, hogy Irán atom-létesítményei nemzetközi ellenőrzés alá kerülnek, 2016-tól felfüggesztették a korábban vele szemben alkalmazott embargót és szankciókat. Ami Teherán térségbeli súlyát jelentős mértékben növelte, mely viszont az iszlám síita ág erősödését is jelentette. Vagyis nemcsak a gyakorlatilag széteső, kormányozhatatlan iraki területen nőtt meg a befolyása, hanem a szíriai alavita-szekta (mely a síita ág egyik aláága) megerősödését is jelenthette. Ez utóbbi viszont nem jelent mást, mint Asszad hatalomban maradását. Ez gyakorlatban azt jelentette, hogy a libanoni Hezbollah fegyveresei szír területen, a szír kormányerők oldalán léptek harcba első lépcsőben (legalábbis nemzetközileg ismert) az ISIS ellen, majd az „egyéb” kormányellenes szervezetekkel szemben. Természet-szerűleg a szír kormányerőket iráni „tanácsadók” is támogatják.
- Az iráni direkt módon való bekapcsolódást az ISIS elleni, de még inkább az Asszad (ezáltal a síiták) hatalmát biztosító harcba, csak egy dolog múlta felül. Az oroszoknak a tengeri és légi bázisuk megőrzése érdekében Asszadot hatalomban kellett tartani. 2015. szeptember 30-ától légi támogatást biztosít a szír kormányerőknek az ISIS elleni harchoz (majd később a demokratikus ellenzék ellenihez).²⁸ Ezzel nemcsak az oroszbarát kormány továbbélését biztosította, egyben az ISIS felszámolásának feltételeit teremtette meg, de ez által a tömegessé váló irreguláris migráció toló tényezőit is csökkentette. Ezeken túl demonstrálhatta, hogy hadereje nemcsak kész, de képes is hatékony csapásokat végrehajtani, akár több ezer kilométeres célpontokra is. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy ismét világhatalmi tényezőnek tekintse a nemzetközi politika. Az asztanai tárgyalások látványos eredményeket nemigen hoztak, de az orosz-török-iráni közeledés nagyban hozzájárul az ISIS felszámolásához.
- A térség hatalmi viszonyait jelentős mértékben befolyásolja az iszlám szunnita ágának vezetője, Szaúd-Arábia. Itt viszont pont 2015-ben történt királyváltás, (miután 90 éves korában meghalt Abdullah király, Szalman ült a helyére). Pozíciójá-

28 Deák József: A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. Belügyi Szemle, 2015/7–8. szám. 137–151.

nak megerősítését követően gyakorlatilag fiának, Mohamednek engedte át a tényleges irányítást. Mivel USA térségbeli érdeklődése alábbhagyott, így „helyi támogatottjának”, Szaúd-Arábiának is változtatni kellett a politikáján. Míg korábban éppen az amerikai érdekeknek megfelelően támogatta az Asszad elleni erőket (amelyből megszületett ISIS is), egyben a szír szunnita erőket, közben ügyelt, hogy a Muzulmán Testvériség ideológiájának terjedését megakadályozza. Az ISIS nyugatellenessége, az iszlám lejáratása, illetve a nemzetközi felháborodás a terrorcselekmények, lefejezések miatt arra készítette a szaúdiakat, hogy támogatását megvonja, illetve átcsoportosítsa. Érzékelve Irán pozíciójának erősödését, a szunnita-súita ellentétet a jemeni háborúban igyekeztek dűlőre vinni, eredménytelenül. Miközben modernizációs intézkedéseket is véghezvisz (a gazdaság több lábon állásának elősegítése, mozik nyitása, nők volán mögé engedése stb.) ami többek szemében a térség államainak modernizálhatóságát is jelzi, vagyis, lehet remény arra, hogy élhetőbbé válhatnak ezek az országok, vagyis szintén a push-faktor csökkenését hozta, illetve vetíti előre.

- Eközben az olaj világgpiaci ára is egyre emelkedik. Itt mindjárt felmerülhet a kérdés, hogy okként, vagy okozatként kell tekintenünk erre. Aki egy kicsit foglalkozott a tőzsdével, az tudja, hogy a grafikonok, az árfolyamok sok esetben nemcsak a tényleges értéket tükrözik, hanem a pillanatnyi várakozásokat is jól mutatják. 2014 augusztusában eset az olaj (WTI USD/hordó) ára 100 USD alá és zuhant négy hónap alatt kevesebb, mint felére (48 USD), ami éppen az ISIS nemzetközi színrelépésével esett egybe. 2016 januárjában volt a mélypont 32 USD árfolyamon, és azóta folyamatosan emelkedik (több mint duplájára, 78 USD),²⁹ ami a világ gazdasági tényezőinek egyfajta folyamatos pozitív megítélését mutatja, mely szerint rendeződnek a dolgok Közel-Keleten. Ezt viszont nemcsak a gazdasági szereplők gondolhatják így, hanem akár az ott élők szélesebb körei is, ami szintén az onnan való elvándorlás ellen hathat. Más vetületben az ún. olajországban ismét normalizálódhatnak a bérek, újabb munkahelyek jönnek létre, vagyis a munkáskézre szükség van, így a kényszervándorlás helyett többeknek megadatik, hogy a térségben legalisan munkát vállalhassanak, és megélhetést biztosítsanak maguk és családjuk számára egyaránt.
- Említettük már, hogy mi történt a származási országokban, illetve a tranzit országok egy részében. De vajon mi történt az ún. „célterületen”, vagyis az EU fejlettebb országaiban? Míg a kezdetekkor, 2013–14-ben, de még 2015 első felében az EU polgárok és politikusok többsége is megértéssel fordult a menekültkérdéshez, a menekültekkel való emberséges bánásmódot követelte a tagállamoktól és a közbeeső tranzit országoktól egyaránt. Az irreguláris migráció tömegessé válása, amikor már naponta tízezrek érkeztek egy adott határszakaszra, vasútállomásra, városba, már kezdett visszatetszést eredményezni. Amikor a politika és a média az irreguláris migráció veszélyeire kezdte felhívni a figyelmet, a negatívumok hangsúlyozásával a félelmet fokozta, vagy inkább gerjesztette. Egyes politikai irányzatok ezt a félelmet meglovagolva politikai előnyre tettek szert, a populista, nacionalista

29 2018. 07. 09-én.

nézetek elfogadottá és népszerűvé váltak. Vagyis az idegen-ellenesség („migráns ellenesség”)³⁰ erősödött meg. Ez a legtöbb európai ország (mivel nincs EU-s egységes menekültügyi rendszer) menekültügyi eljárásának és a menekülteknek biztosított juttatások megváltoztatásában is tapasztalható volt.

- Az előbbi tényezővel szoros összefüggésben, mégis konkrét időponthoz is köthetők például a párizsi terrorcselekmények. 2015. november 13-án este terrortámadás-sorozatot követtek el, előre megtervezett akció keretében különböző pontjain (többek között Bataclan színházban, koncert közben és a Stade de France stadionnál) felfegyverkezett terroristák, akik ártatlanokra lövöldöztek, és több robbantást hajtottak végre forgalmas helyeken, mellyel 130 embert öltek meg, több mint kétszázat megsebesítettek. Mindezt az Iszlám Állam nevében. Annak ellenére, hogy a cselekményeket zömében európai állampolgárok követték el, mégis a „migránsok” elleni hangulatkeltés egyik meghatározó elemévé vált. Megjegyzendő, hogy az Európában elkövetett terrorcselekmények száma az elmúlt évtizedben inkább csökkenő trendet mutat, mint emelkedést. Ezzel együtt a xenofóbia felerősödött, melyben közrejátszik az is, hogy a második és harmadik generációs migránsok egy részével számos rendészeti, bűnügyi probléma jelentkezik.³¹ Az idegenellenességet, illetve az irreguláris migrációtól való félelmet jól mutatja (igaz, magának a migráció kezelésnek a része is), hogy volt olyan időszak, amikor 13 EU tagállam állította vissza a belső határait (vagy annak egy részén) a határellenőrzést.³² De talán idesorolható az is, hogy több tagállam, illetve a Visegrádi 4-ek is határőröket, rendőröket és határőrizeti technikai eszközöket küldtek (és küldenek még mai is) segítségül a görög-macedón, illetve bizonyos szerb határszakaszokra is. Bár megjegyzendő, ezek inkább szimbolikus jelentőségűek voltak, mint hatékonyak. Ezzel együtt jól érzékelhette mindenki – így a politika és az úton lévő és útra kelést tervező „migránsok” – számára, hogy nemkívánatosak ebben a térségben.
- Végül, de talán nem utolsó sorban kell megemlíteni a média szerepét, mely nemcsak az irreguláris migráció tömegessé válásában, annak gyors felfutásában játszott meghatározó szerepet, hanem abban is, hogy a migrációs csúcstól³³ követően gyorsan, szinte egyik hónapról a másikra megszűnt ez a migrációs nyomás. A média, az internet és a közösségi hálók lehetővé teszik, hogy az emberek széles tábora, akár több millióan szinte egyszerre szerezhessenek információkat, vagy akár ismerhessenek meg véleményeket. Az okostelefon nem csak arra képes, hogy részletes útbaigazítást adjon, hogy éppen merre járunk, és merre számolhatunk az utunk során akadályokkal, ez akár a zöldhatárokat átlépő irreguláris migrációban érintettekre is igaz. De akár ismerősöktől is közvetlen információkat kaphattak

30 A témáról lásd bővebben: Görbe Attiláné Zán Krisztina: Az idegenellenesség, mint a migráció egyik társadalmi kihívása. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) Migráció és rendészet. MRTT Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 33–47.

31 Ennek kifejtésétől terjedelmi okokból eltekintünk.

32 Balla József: Magyarország schengeni belső határait a határellenőrzés ideiglenes visszaállítási feltételeinek kutatása. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.) Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX, Pécs, 2017, 319–327.

33 2015. szeptember–október, mikor két hónapon belül közel 400 ezer irreguláris migráns érkezett Európába.

arról, hogy merre már nem érdemes menni a vándoroknak, vagy egyáltalán nem érdemes elindulni, mert már „nem fogadják szívesen” őket. A korábbi sikeres irreguláris migrációs tapasztalatok, mint „követendő minta” 2015 őszétől már nem működik, sőt kifejezetten ellentétes értelemben funkcionál. Ugyancsak a gyors és széles spektrumú információáramlás segíthette, a toló faktorban beállt kedvező változások megismerését, a remény felkeltését arra, hogy mégsem kell elmenekülni hazájukból, illetve annak közeléből és talán bízhatnak abban, hogy hazatérhetnek. Vagyis a média (ebbe beleértendő a közösségi média is) nemcsak felgyorsította, de fel is erősítette a különböző tényezők hatását, és többek között ez eredményezte (megítélésem szerint), hogy ilyen extrém módon kicsúcsosodást mutat az irreguláris migráció.³⁴

* * *

Összességében elmondható, ahogy az irreguláris migráció tömegessé válásában, hirtelen felfutásában és annak megszűntében és hirtelen lecsökkenésében egyaránt több tényező, egymással kölcsönhatásban lévő több összetevő együttes hatása játszott közre. Ezek közül csak néhányat emeltünk ki (úgy mint az ISIS, létrejötte és ellene folyó harc, a közel-keleti hatalmi viszonyok változásai, illetve az Európai Unió és tagállamai által tett intézkedések és az idegenekhez való hozzáállás megváltozása, valamint a tömegek tájékozódása, tájékoztatása). Az internet és a közösségi hálózatok adta lehetőségek hozzájárultak ahhoz, hogy ilyen robbanásszerű legyen Európát érintően az irreguláris migráció és annak elültét is ezek befolyásolták.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla József: A Magyar Honvédség helye és szerepe a határőrizeti rendszerben. *Hadtudományi Szemle*, 2017/1. 354–364.
- Balla József: Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítási feltételeinek kutatása. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán szerk.: *Szent Lászlótól a modern-kori magyar rendészettudományig*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIX, Pécs, 2017, 319–327.
- Csuka Gyöngyi – Török Ádám szerk.: *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai*. MTA, Budapest, 2015.
- Deák József: A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. *Belügyi Szemle*, 2015/7–8. szám. 137–151.
- Görbe Attiláné Zán Krisztina: Az idegenellenesség, mint a migráció egyik társadalmi kihívása. In: Hautzinger Zoltán szerk.: *Migráció és rendészet*. MRTT Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 33–47.
- Kui László: *Technikai lehetőségek a magyar–szerb viszonylat határőrizetében*. Határrendészeti Tanulmányok 14/4., Budapest, 2018. 28–37.
- Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016.

34 2017 évben már ismét az évi 200 ezres szintre süllyedt az EU-ba irányuló felfedett irreguláris migránsok száma, mely egy harmaddal kisebb, mint a 2014-es érték. (Frontex adat)

Varga János: A helyzettudatosság és a reagáló képesség szerepe a migrációs válság határrendészeti kezelésében. In: Tóth Péter szerk.: Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 84–101.

Tanács (EU) 2015/1601 Határozata (2015. szeptember 22.) a nemzetközi védelem területén Olaszország és Görögország érdekében elfogadott átmeneti intézkedések megállapításáról, illetve az EB közleménye az EP és az ET-nek a menekültügyi válság kezelése: azonnali operatív, költségvetési és jogi intézkedések az európai migrációs stratégia keretében – 12313/15, Brüsszel.

Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1624 rendelete (2016. szeptember 14.) az Európai Határ- és Partvédelemről

<http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (Letöltve: 2018. 06. 10.)